

PERUSOPETUS 2020 KUTSUSEMINAARI 4.6.2009

KIRJALLINEN PUHEENVUORO KOULUN SIVISTYSTEHTÄVÄSTÄ

Leena Krokfors

Kasvatustieteen, erityisesti opettajankoulutuksen professori

ja

Erja Vitikka

Projektikoordinaattori ja tutkija

Koulun sivistystehtävä

Perusopetus on yhteiskunnan väline sivistyksellisen pääomansa kehittämiseen. Perusopetuksen sivistävänä tehtävänä on nähty sekä kulttuuritradition siirtäminen sukupolvelta toiselle että yhteiskunnallisesti tarpeellisen osaamisen ylläpitäminen ja lisääminen. Koulun sivistäväksi tehtäväksi on määritelty myös uuden kulttuurin luominen sekä ajattelu- ja toimintatapojen uudistaminen.

Modernin sivistys-käsitteen mukaan sivistys on luova prosessi, jossa ihminen omalla toiminnallaan muokkaa ja kehittää itseään ja kulttuurista ympäristöään. Sivistys-käsite sisältää myös ajatuksen nykytilanteen ylittämisestä. Tämä tarkoittaa, että sivistysprosessissa yksilö tavoittelee edistystä, jota ei kuitenkaan voida ennakoita tarkkaan määritellä.

Yleisimmässä merkityksessään, pedagogisessa mielessä sivistys tarkoittaa ihmiseksi tulemistä. Tähän liittyy kuitenkin tietty varaus: sivistys, eli ihmiseksi tuleminen ei toteudu ilman kasvatusta. Modernissa kasvatustieteessä sivistys ymmärretäänkin ensisijaisesti pedagogiseksi periaatteeksi, ei yksilön kyvyksi tai piirteeksi. Kasvatettavan sivistysprosessi on avoin mahdollisuus, joka voi toteutua hyvin eri tavoin riippuen siitä, minkälaiseksi kasvatettavan kokemukset muotoutuvat. Jokainen uusi kokemus määrittää ihmisen sivistettävyyttä. Näiden kokemusten tuottamisessa on kasvatuksella keskeinen rooli. Modernin kasvatustieteen ajatuksin sivistys on siis ensisijaisesti kasvatuksen keinoin toteutuva prosessi.

Tämän myötä voidaan todeta, että koulun sivistystehtävä liittyy ennen kaikkea kasvatukseen, ja koulun kasvatustehtävään. Koulun kasvatustehtävää määriteltäessä joudutaan ottamaan kantaa siihen, nähdäänkö tehtävä ensisijaisesti tradition siirtämisenä ja jatkuvuuden turvaamisena vai

Soveltavan kasvatustieteenlaitos
Käyttätymistieteellinen tiedekunta

Institutionen för tillämpad pedagogik
Beteendevetenskapliga fakulteten

Department of Applied Sciences of Education Faculty
of Behavioural Sciences

PL 9 (Siltavuorenpenger 20 M), 00014 Helsingin yliopisto
Puhelin (09) 1911, faksi (09) 191 29611, www.helsinki.fi/yliopisto

PB 9 (Universitetsgatan 4), FIN-00014 Helsingfors universitet
Telefon +358 9 1911, fax +358 9 191 26911, www.helsinki.fi/universitetet

P.O. Box 9 (Yliopistonkatu 4), FIN-00014 University of Helsinki
Telephone +358 9 1911, fax +358 9 191 29611, www.helsinki.fi/university

26.8.2009

välineenä muuttaa vallitsevia olosuhteita? Koulun pedagogisen sivistystehtävän määrittelyssä on hyvin pitkälle kyse kansalaiskasvatuksesta: koulun tulisi kasvattaa kansalaisia, jotka kykenevät toimimaan yhteiskunnassa ja samalla onnistuvat osaltaan kehittämään sitä. Tähän liittyen on pohdittava, perustuvatko ne kansalaistaidot, joita koulu oppilailleen välittää, nyky-yhteiskunnan ja tulevaisuuden haasteisiin, vai perinteisiin ja niiden vaalimiseen.

Millaiseksi voidaan määritellä sitten koulun kasvatustehtävän pohjalta kumpuava pedagoginen sivistys? Kasvatettavan näkökulmasta sivistys on ymmärretty minän ja ympäröivän maailman väliseksi vuoropuheluksi. Kasvatuksen näkökulmasta katsoen sivistys on pedagoginen tehtävä: se ei toteudu satunnaisten ympäristövaikutusten kautta, vaan edellyttää tavoitteellista ja tarkoituksellista pedagogista ohjausta ja vuorovaikutusta kasvattajan ja kasvatettavan välillä.

Pedagoginen ohjaus, eli opetus sijoittuu koulun elämänpiiriin. Tämä tarkoittaa, että opetus on huomattavasti laajempi tapahtuma kuin tietyn oppiainesisällön opettaminen. Koulun elämänpiiri viittaa kokonaisuuteen, jonka kouluopiskelu ja koulumaailma muodostavat. Koulun elämänpiiri muodostuu siis opetussuunnitelman yleisistä ja oppiainekohtaisista tavoitteista. Opetukseen voidaan näin ollen ymmärtää kuuluvaksi kaikki se, mihin koulun toiminta ja tavoitteet liittyvät. Koulussa kasvatus siis toteutuu opetuksen keinoin.

Oppimista, opiskelua ja opetusta tapahtuu perinteisen koulutyön lisäksi myös koulun ulkopuolella erilaisissa oppimisympäristöissä, harrastusten, kerhojen ja kavereiden parissa. Lasten ja nuorten kokemusmaailmaan kuuluu koulun lisäksi hyvin paljon erilaisia paikkoja ja tilanteita oppimiselle. Nykyisten ja nuorten elämänpiiri on laajentunut huomattavasti verrattuna entisaikoihin, ja etenkin internet on tuonut oppimiseen aivan uudenlaisen ulottuvuuden. Koulun ulkopuolella tapahtuvaa oppimista kuvataan kasvatustieteellisessä tutkimuksessa informaalisiksi oppimiseksi verrattuna koulun formaaliin kasvatustehtävään.

Oppilaat siis oppivat yhä enemmän koulun ulkopuolisissa ympäristöissä, ja hankkivat monipuolisia tietoja ja taitoja, joiden hyödyntämiseen ei nykyinen kouluopetus välttämättä anna tarpeeksi mahdollisuuksia. Kouluoppimisen ja oppilaiden kokeman informaalin oppimisen välille on muodostunut tarpeettoman jyrkkiä rajoja ja jopa ristiriitaisuuksia. Koulutyön ja oppilaiden intressien kohtaamiseksi opetuksen tulisi ammentaa yhä enemmän resursseja oppilaiden maailmankuvasta ja koulun ulkopuolelta, ei rajata oppimista ja opiskelua pelkästään formaalissa kouluympäristössä ja koulun määrittelemien sisältöjen myötä tapahtuvaksi. Jotta oppilaat kokisivat opiskelun mielekkääksi, on oppimisympäristöjen ja koulupedagogiikan kyettävä vastaamaan heidän tarpeisiinsa ja kiinnostuksensa kohteisiin relevantilla tavalla.

Nykyisin vallalla olevan sosio-kulttuurisen oppimiskäsityksenkin mukaan oppiminen tulisi ymmärtää kaikki kontekstit kattavana, ja opetuksen suunnittelussa pohtia entistä enemmän erilaisten oppimisympäristöjen ja –materiaalien hyödyntämistä osana koulun työtapoja. Koulussa käsiteltävät tiedot eivät aina kosketa oppilaiden kokemusmaailmaa tai ajassa käytäviä yhteiskunnallisia ja yksilön kannalta merkittäviä keskusteluja kovinkaan konkreettisesti. Oppilaille muodostuu tällöin helposti eräänlainen ulkopuolisen tarkkailijan rooli opiskelussaan, mikä ei vastaa oppimiskäsityksemme korostamaa aktiivisen oppijan luonnetta.

Pyrittäessä tuomaan oppilaiden kokemusmaailmaa ja yhteiskunnallista todellisuutta lähemmäs koulupedagogiikkaa, puhutaan informaalia oppimista hyödyntävästä pedagogiikasta. Tämä pedagogiikka korostaa erilaisia koulun ulkopuolisia opiskeluympäristöjä ja erilaisia opiskelumateriaaleja keskeisenä osana opetussuunnitelmaa. Esimerkiksi museot ja tiedekeskukset ovat hyviä esimerkkejä informaaleista oppimisympäristöistä. Internetin erilaiset blogit ja wikit toimivat

26.8.2009

nuorille tärkeinä opiskelun ja tiedonrakentamisen paikkoina. Kasvatustieteen tutkijat ovat jo 10 vuoden ajan puhuneet informaalia oppimista hyödyntävän pedagogiikan merkityksestä opiskelussa, sillä on todettu, että siihen oppilaat sitoutuvat huomattavastikin paremmin kuin formaaliin, perinteiseen koulupedagogiikkaan. Informaalia oppimista hyödyntävää pedagogiikkaa itse asiassa toteutetaan kouluissa koko ajan, mutta se nähdään usein eräänlaisena lisänä, joka on opetussuunnitelman ulkopuolista toimintaa, eikä sitä näin ollen osata toteuttaa strukturoidulla tavalla ja liittää opetussuunnitelman tavoitteisiin. Esimerkkinä tästä ovat koulun kerhotoiminta sekä erilaiset retket, joilla harvemmin on systemaattista ja eksplikoitua yhteyttä opetussuunnitelman tavoitteisiin.

Koulun pedagogisen sivistystehtävän korostaminen edellyttää opetuksen tavoitteiden ja toteutuksen fokusoimista hieman eri tavoin kuin aikaisemmin. Nykykoulumme perustuu pitkälti tiedolliseen ohjaukseen ja oppisisältöjen lähtökohtaisuuteen. Pedagogiset tavoitteet ja periaatteet ovat opetussuunnitelmatasolla hyvin paljon suppeammat kuin sisällölliset tavoitteet. Voisi jopa sanoa, että perusopetuksemme nojaa tiedollisia oppimissuorituksia korostavaan produkti-ajatteluun. Oppimisprosessille on opetuksen suunnittelussa huomattavasti vähemmän sijaa. Koulun kasvatustehtävä ei kovinkaan selkeästi näy etenkin oppiainekohtaisissa tavoitteissa, sisällöissä ja arviointikriteereissä; niissä korostuu vahvasti oppiaineen sisällöllinen, eli tiedollinen hallinta. On kysyttävä, kyetäänkö yksinomaan oppiaineiden hallinnan avulla vastaamaan tulevaisuuden kansalaisten kasvattamisen haasteisiin?

Mikäli halutaan korostaa koulun pedagogista tehtävää, ja oppimisprosessien tukemista opetuksen lähtökohtana, korostuvat opetussuunnitelmassa erilaiset oppimisympäristöt, materiaalit ja työtavat. Tämä mahdollistaisi informaalin oppimisen huomioimisen koulupedagogiikassa entistä paremmin, ja toisi koulun pedagogisen sivistystehtävän parhaiten esille. Tällöin perusopetus kykenisi varmasti myös entistä paremmin täyttämään tehtävänsä tulevaisuuden kansalaisten kasvattajana ja yhteiskunnallisena kehittäjänä.

